

Ана КОЗИЋ*
Институт за књижевност и уметност
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 7. 10. 2023.
Прихваћен: 29. 2. 2024.

КОМИКА И ЕРОТИКА У РОМАНУ *ПОРУШЕНИ* *ИДЕАЛИ* СВЕТОЛИКА РАНКОВИЋА

У фокусу рада налази се однос између комичног и еротичног у последњем роману Светолика Ранковића, „Порушени идеали”. У овом делу, еротика је испреплетена са комиком, при чему се аутентични ерос прикрива, а комика постаје средство за слободно приповедање о „шкакљивим”, еротичним догађајима. У раду ће се пратити однос између комичног и еротичног кроз (1) специфичне ликове (типове љубавника), (2) физиолошка стања јунака (телесне сензације као извори комике), (3) пародију црквене литературе и (4) сатирично представљање манастирског простора као специфичног еротског амбијента.

Кључне речи: комика, еротика, роман, Светолик Ранковић, телесно, духовно, сатира.

Последњи, постхумно објављени роман Светолика Ранковића, *Порушени идеали*, прати одрастање главног јунака Љубомира, касније монаха Леонтија, уз рушење његових идеала који су превасходно религиозног (хришћанског) карактера, на чему се темељи основни сукоб у делу – материјално (телесно и еротско) с једне стране и духовно с друге. Еротика је неретко испреплетена са комиком, при чему се ерос уводи под окриљем хумора, а еротични догађаји се прикривају комичним ситуацијама. Упркос томе, ерос присутан у Ранковићевом роману ипак није карневалски, приповедачки став је неретко морализаторски, па је често присуство сатиричног тона. Однос између комичног и еротичног може се пратити кроз (1) специфичне ликове (типове љубавника), (2) физиолошка стања јунака (телесне сензације као извори комике), (3) пародију црквене литературе, и (4) сатиричне представе манастирског простора као специфичног еротског амбијента.

Почев од тежње за даљином, преко усхићења образовањем, главни јунак романа (дечак Љубомир, касније монах Леонтије) усмерава своје идеале у религију. Управо су интригантна личност главног јунака и његови недефиниса-

---

* anakozić92@gmail.com

ни идеали представљали загонетку за различите проучаваоце Ранковићевог литерарног стваралаштва. У покушају ближег дефинисања Љубомирових идеала, Велибор Глигорић истиче да они леже у „религиозном фанатизму коме је узор житије светаца” и да су у драстичној супротности са друштвеном стварношћу у којој јунак живи (Глигорић 1970: 197). Славко Леовац главног јунака Ранковићевог романа види као „Видаковићевог Љубомира” који „пролази чистиштиште Игњатовићевих личности и који постаје порушена личност огрезла у пићу и нераду, с мишљу о празнини и бесмислености свог живота и о смрти што га чека” (Леовац 1978: 353–354). Пишући о главном јунаку последњег Ранковићевог романа Саша Хаџи Танчић истиче да Љубомир и Леонтије представљају „две граничне пројекције истог људског бића”, док се у неодређеном идеалу, *оном*, налази управо Бог (Хаџи Танчић 2010: 46). Љубиша Јеремић пак запажа да Љубомирови идеали остају неодређени и његова религиозна осећања недовољно јасна (Јеремић 1987: 261). Међутим, каква год да је природа Љубомирових идеала, они су уско повезани са религиозним осећањем, жељом за праћењем „пута Господњег”. На том путу, за Љубомира жена постаје највећа опасност и искушење, баш као у *Житију Св. Антонија*, које Ранковићев јунак страсно чита, што ће бити повод за увођење различитих комичних ситуација. У приказивању психофизичког развоја јунака (од тринаестогодишњака до момка у тридесетим годинама) Ранковић није могао игнорисати и његово сексуално сазревање. Међутим, развој Љубомирове сексуалности је спутан, а еротски занос замењен религиозним усхићењем,¹ док ће начин представљања ових унутрашњих превирања јунака варирати од комике до гротеске и трагике.

Приликом увођења главног лика Ранковић поставља и основни проблем у роману, тако да се дело отвара идиличном сликом дечака који у зеленилу природе сањари, при чему се преко описа очију јунака успоставља основна дихотомија у роману – небо: земља: „Сад, кад није пред њим плаво небо, његове зеленкасте очи гледају потуљено, испод обрва, као да се крију од кога” (Ранковић 1952: 9).

Еротика се уводи већ на почетку романа посредством описа дечије игре надјачавања између Љубомира и чобанице Мире. Додири и покрети њихових тела, опис Мирине сукње која се подиже, њених нагих ногу којима обгрљује дечака, као и међусобно притискање грудима упућују на еротску природу догађаја:

¹ Пишући о различитим концептима љубави, Ивана Башић истиче да се љубав, посебно стање заљубљености, често повезује са стањем религиозног заноса: „Ови љубавни узлети, карактеристични за стање срећне заљублености произилазе и из концепта СРЕЋА ЈЕ ГОРЕ, али су условљени и метафором *Љубав је отварање према Богу*, односно, концептом љубави као божанског заноса. [...] Ова аналогија између стања заљубљености и божанског заноса омогућила је, између осталог, и тумачење *Песме над песмама*, која своје порекло има у љубавним и свадбеним народним песмама, у духу хришћанске егзегезе, као љубави између душе и Бога или Христа и његове веренице-цркве. Еротска љубав такође може добити вид религиозног заноса” (Башић 2021: 278–279). У Ранковићевом роману дубинска религиозна осећајност изостаје, и не само то, већ се вредност религиозног текста какав је *Песма над песмама* банализује и снижава.

„– Чекај, бре, да видиш... севну очима и повуче девојче к себи. Али се цура одупре босом прстима о земљу, подаде се његовом вучењу и још се сама навали, саплете га једном босом ногом, а рукама га гурну у груди. Јунак паде на траву као дулек, а девојче леже по њему и притиште га целим телом. [...] Момак се најпре промешкољи, али кад дође тешко дисање, напреже сву снагу, забатрга се, извуче се из њених руку, па онда леже на њу и стаде је давити. Девојче је очајно млатало ногама, не обазирајући се на то што је на њој била једна прљава, сва искрпљена кошуљица и кратка исцепана сукњица” (Ранковић 1952: 9–10).

Тек се истакнутим приповедачким коментаром о томе како Љубомир још увек није био свестан полне разлике негира могућност сексуалних конотација и правда сам чин приповедања о њиховој игри. Коментар: „Дечко је у њој гледао друга, као обичног мушкарца, не знајући још јасно ни за полну разлику” (исто: 10) представља својеврсну одбрану и оправдање аутора за приповедање о специфичној табу-теми, којом се посебно бавила психоанализа, а тиче се сексуалности деце (не треба занемарити чињеницу да је тринаестогодишњи Љубомир на прагу адолесценције). Иста врста играња неће бити тако невина када се буде играо са газдинском кћерком, Милком, при чему ће их обоје обузмати индикативно осећање стида при помисли да би их одрасли могли затећи у тој игри. У наративизацији доживљаја из детињства, дакле, Ранковићев приповедач истиче невиност дечијих игара, међутим управо ова врста истицања захтева једну дозу скептичности јер разара неприкосновеност његовог кредибилитета, те указује на прикривене еротичке конотације.

Осим игара из детињства, до еротских спознаја јунак стиже и посредством литературе коју чита. У питању је црквена литература која се у роману банализује кроз буквална тумачења, те се Ранковићев приповедач креће у правцу пародије. Душан Иванић истиче да у фази високог реализма „помоћу пародичних релација провјерава се живот, квалитет неке животне приче, јунака или емоције” (Иванић 2007: 130–131), па се и у Ранковићевом роману кроз пародијске елементе приче истиче раскол између јунакових идеала који су умногоме базирани на читаној литератури (жителијама и другим светим текстовима) и стварности у којој живи. Пишући о пародији у српској реалистичкој прози, Драгана Вукићевић набраја и тумачи различите мете пародије у књижевности српског реализма. Као посебна група издваја се управо пародија црквене литературе, при чему се библијски или други религиозни текстови пародијски деконтекстуализују (Вукићевић 2018: 73). Управо је оваква врста пародичности црквене литературе присутна и у Ранковићевом роману. Током читања Библије у гимназији, Љубомир открива *Песму над песмама* и у њој проналази *незгодне* и *срамотне* речи које га буне и *младићки заносе* (Ранковић 1952: 44). Читањем овог старозаветног текста, јунак долази у додир са неиспитаним еротским тежњама сопственог бића. Пародија је присутна у трансформацији једног превасходно религиозно-духовног текста у еротски импулс за јунака. Алгорично-метафорично тумачење *Песме над песмама* није присутно у Ранковићевом роману – нити јунак успева да продере у слојевитост значења текста нити му неко други текст тумачи у религиозном кључу. Дешава се сасвим супротно – текст се банализује, у чему се може

препознати и латентна сатира, јер када се Љубомир обрати високошколцу Николи поводом овог старозаветног текста, он посматра његову реакцију и добија индикативан одговор:

„Љубомир опази како се мења лице 'господиново', како му игра несташан осмех на уснама, како му очи необично пламте, како му се ноздрве јако шире и скупљају...

Хм...ђавоља посла! – промрља у себи, а гласно рече: – Него знаш, није ово за тебе... Чудни су ови свети књижевници: неки пут се и они прођаволе..." (Ранковић 1952: 44–45).

До пародије светих текстова најчешће долази посредством деконтекстуализације или њихове погрешне, банализоване интерпретације. У библијске текстове се, у зависности од читаоца и тумача, уписују најразличитији садржаји, па се они могу чак искористити и за продужетак греха. Тако када Сава и Марија разговарају о грешности свога односа, игуман својој љубавници тумачи новозаветну причу о прељубници која је добила опроштај, намерно изостављајући део у којем јој Христ поручује да не греша више.

Библијски текстови у последњем Ранковићевом роману разумеју се дословно, што јунаке води ка погрешним перцепцијама о еросу и животу. Различитим типовима читалаца у књижевним делима бавила се Драгана Вукићевић у студији „Немогући, тромплејски читалац и његови рођаци”, при чему је ауторка, међу осталима, издвојила и такозване „читаоце-апликаторе” који управо настоје да животе воде у складу са одређеним Светим текстом – „Библијом”, „Талмудом” или „Кураном” (Вукићевић 2020: 226). Ранковићев Љубомир настоји да сопствени живот саобрази са моделима прочитаним у житијима светаца: „Чита занесен; по неки пут прекине читање каквим узвиком и краћим размишљањем, у коме је обично стављао себе на место онога свеца, чији живот чита” (Ранковић 1952: 100). Међутим, ситуације у којима се јунак налази нису библијске нити узвишене. У овом настојању Љубомир ће се предавати аскетизму, осамљиваће се и изгладњиваће се, али његови напори ће својом несврхисходношћу бити трагикомични, све док на самом крају романа не дође до закључка да треба живети сасвим супротно ономе што је написано у Светим списима. На раскол између реалног живота и *Светог писма* Леонтију указује и Велимир неколико пута у роману: „Ово је једно, а све треба друкчије! Чини ми се, брате... не знам како да ти кажем... Ја мислим да нас је све Бог створио ради онога, што је рекао у Св. Писму: '... плодите се и напуните земљу'..." (Ранковић 1952: 159). Велимир одговор на смисао живљења управо проналази у породичном животу са Видом, те због ње и напушта манастир.

Побегавши у манастир, и Љубомир ће имати много више додира са женама него што је мислио. И овде, приликом увођења еротике Ранковић се служи управо устаљеном техником за приповедање о еротском – увођењем комичних ситуација или комичних ликова. У роману *Порушени идеали* присутни су и неки епизодни ликови, чија је функција повезана са сексуалним искушењима главног лика, и које сврставамо у две основне групе: *настљиве жене и похотни калуђери*.

Извршавање калуђерских дужности подразумева и повремено ноћивање у домаћинским кућама, што представља погодну прилику за увођење комичног књижевног лика насртљивих жена које заводе и „нападају” лепог и младог калуђера Леонтија. Док њихове непристојне понуде остају сакривене у елипси, дочарава се утисак насртљивости кроз приповедачки коментар о томе како не само главни јунак дела, већ и приповедач, па и читаоци морају од тих слика бежати, при чему је читаочевој имагинацији препуштена сликовитост њихових опсцених понуда: „Једна удовица му увезала у мараму и писмо, у коме се исказује груба страст и позив на састанак... Друга... трећа... Али ту већ настају црне, страхотне слике, од којих морамо бежати, као што учини и зачуђени, изненађени отац Леонтије” (Ранковић 1952: 167).

Тип насртљиве жене присутан и у Бокачовом „Декамерону” и у нашим „Мрсним причама”² најчешће се доводи у везу управо са свештеним лицима, а ова фигура се обнавља и у сентиментализму,³ док се разноврсни примери у комичном тону могу пронаћи и у *Бакоњи фра Брну Симе Матавуља*, тако да је у питању богата књижевна и усмена традиција на коју се ослања Светолик Ранковић.

У једној од кућа које млади монах Леонтије посећује обављајући своје новостечене дужности, домаћин инсистира да млада, тек доведена снаха опере ноге калуђерима:

„Леонтије пружи ногу с таким осећањем, с каквим је болесник пружа под хирургову тестерицу. ’Еј, кукавцу, сад ће да се виде овако каљаве!... Ено... ено!... Мора да је и њој одвратно, гадно!... помисли он и случајно погледа домаћиницу босу ногу, која није била чистија од његове. То га за часак умири. Али кад једна девојчица пружи снаси карлицу с топлом водом, и кад се млада спусти, дохвати његову ногу и стаде је пажљиво, својом меким и врелом руком (то је осетио) прати и трљати између прстију... млади инок, с надувеним до највеће мере плућима, само изви и преврте очима, као да га кољу, а у себи помисли: ’Мученици Христови, да ли сте и ви оволико трпели!’” (Исто: 166).

У овој сцени присутно је неколико слојева – комични, гротескни, и испод њих назнаке еротског. Комика и гротеска се преплићу у упечатљивим поређењима, док је на крају, у поређењу сопствених „мука” са мукама Хри-

² Пишући о *Мрсним причама*, Душан Иванић међу типизираним јунацима посебно издваја духовна лица (попут свештеника, калуђера, хоце итд.) и прави каталог ситуација у које се они типично постављају: „Духовник се поставља у веома разнолике ситуације: држи опсцену проповијед, заводник за вријеме неког вјерског чина (исповијед), бласфемист (кад псује бога, цркву, свеца), хомосексуалац или содомист, љубавник (неријетко ухваћен у клопку), жртва досјетљивог слуге, досјетљив саговорник. Не мање су разнолике типизације дјевојке: нестрпљива малољетница, неискусна-наивна дјевојка, досјетљива у реплицирању, сексуално врло искусна, па наивно открије своје искуство када би требало да га таји (прва брачна ноћ, припреме за удају и сл. ситуације)” (Иванић 1984: 243–244).

³ Роман *Памела, или награђена крепост* Самјуела Ричардсона, објављен 1740. године, истакао је значај чувања девојачке невиности по сваку цену, уз поруку да ће за овакво понашање свака девојка бити награђена. Дело је било изразито популарно и читано – у првој години доживело је чак пет издања (Абот 2008: 378). Као одговор на Ричардсонов роман Филдинг пише пародију *Шамела* са следећим поднасловом „Апологија живота гђе. Шамеле Ендроз, која обелодањује и побии силне неистине и погрешно приказана догађања из свима знане Памеле, а ненадмашно умеће тог младог властелина приказује у правом и праведном светлу... Неопходна у сваком дому” (према Абот 2008: 378). Након овог дела, Филдинг убрзо објављује и роман *Лвантуре Цозефа Ендроза* у којем се врли главни јунак брани од насртљивог удварања жене из више класе.

стових ученика присутна пародија црквене литературе, при чему се баналне ситуације (попут прања ногу) изједначавају са библијским искушењима. Комика и гротеска спречавају могућност испољавања еротског набоја – у неком другом дискурсу мека и врела женска рука која масира стопала имала би јасне еротичне конотације. Међутим, код Ранковића еротика се не развија даље, јер преовлађују комичан и пародијски тон.⁴ Сличан поступак присутан је и када се описује сусрет са Јованком, Видином другарицом, у шуми: „А Љубомир, зверајући око себе плашљиво, као зец кога су керови сагнали у угао, гледаше само како би се могао извући испред ове ненадне саблазни” (Ранковић 1952: 145, курзив А. К.). Овај сусрет ипак има изразите еротичке елементе – мистицизам долази до изражаја у шуштању лишћа, а потом остварује се и додир између младића и девојке (Јованка га боцне прстом прво у раме, па у чело, а потом му ставља руку на раме) што у Љубомировом телу изазива низ сензација. И иако Ранковић овде не излази из оквира типичних представљања физиолошких реакција јунака, ипак постоји настојање да се опише еротско узбуђење кроз електрицитет који се шири Љубомировим нервима, у чему се огледају и елементи натуралистичке поетике: „Ђак се стресе од овог неочекиваног додира, који изазва у његовим нервима читаву струју некакве нове, непознате му досад топлине или зиме... ни сам не зна чега, тек нешто прозуја кроз њега и он увуче врат у рамена” (Ранковић 1952: 146).

Ипак, развој ероса је нагло прекинут јунаковом мишљу о сопственом завету и његовом молитвом док бежи: „’Свети Пахомије, Антоније, Макарије, Павле Тивејски... и сви велики угодници божји, смилујте се мени окорелом, смрадном грешнику’... изговара у мислима испрекидану молитву заморени бегунац, јер већ не може ни шапутати...” (исто: 147). Ситуација у којој се јунак брани од ероса молитвом може представљати изразито модерну и трагичну слику⁵, међутим у Ранковићевом роману преовлађује комично-гротескни тон.

Док је у сликању насртљивих жена Ранковић прибегавао комичним ситуацијама, у представљању похотљивости калуђера преовладава сатирични тон, у чему се огледа критика манастирске средине. Ђаци се калуђере из материјалног интереса, не одричу се ниједне врсте хедонизма, одржавају везе са женама; чак и игуман Сава у манастиру живи са љубавницом. Критички став приповедача очигледан је у представљању специфичног калуђерског осмеха, при чему комика и хумор изостају:

⁴ Пишући о одређеној сцени из романа *Мајстор и Маргарита*, Петров указује на утицај комике и комичних сцена на еротiku у књижевном делу: „Читалац, љубитељ порнографије, ма колико изазован био приказом наге девојке са подигнутом ногом на столицу, тешко да би пожелело да замисли себе у бифецијном лику, јер хумор не делује као афродизијачко средство нити може да задовољи појуду због које се углавном чита та врста књига. А о негативном деловању пародије на сексуалне стимулансе да и не говорим” (Петров 2021: 214). И у наведеној сцени из Ранковићевог романа, комика и гротеска готово неутралишу еротски набој који би сцена могла имати.

⁵ Молитвом се од ероса брани и Јелка пред Дефосеом у Андрићевом *Травничкој хроници*, како то изузетно запажа Александар Петров у монографији *Еротика и књижевност*: „Ево тог горопадног ероса, тежег и страшнијег од смрти, од којег је у молитви једина одбрана, ако молитва буде услышена” (Петров 2021: 189).

„ – Тето, ђаволе-е... Од недеље је моја чреда. И ти долазиш под моје, оногај... како ћу рећи... под моју власт. Хап! Ђаволе-е... отеже Максим тромо, а на лицу му јасно извајан онај ширетски, специјално калуђерски осмех кад говоре са женама, које им се допадају. У том осмеху исписана је бездна грешне пожуде, ширетлука и нечега што највише личи на љубавни занос, а није то. Сликарска четкица могла би то најбоље представити” (Ранковић 1952: 94).

Чувајући сопствену чедност као последњи идеал којег не жели да се одрекне, Леонтијев први сексуални однос биће лишен и комике и еротике, те представљен у трагичном кључу. За разлику од друга два Ранковићева романа, у „Порушеним идеалима” фокализација из које се описује сексуални однос припада лику-учеснику, те се најпре дочарава Леонтијево дубоко стање пијанства. Тако наратив сексуалног односа остаје присутан у фрагментима и наговештајима, описују се делићи радње; сам чин своди се на дескрипцију померања тела и чулних сензација и тек када главни јунак у зору види младо женско тело поред себе, овај наратив бива разоткривен и разрешен. Читалац може да закључи о каквим дешавањима се у фрагментима приповеда захваљујући текстуалним и вантекстуалним индикацијама, које се постепено развијају. Комика је у потпуности одсутна јер је чин приказан из визуре јунака који полусвесно учествује у рушењу сопствених идеала. С обзиром на значај који тај догађај има за живот главног јунака и даљи развој радње, он није могао остати сакривен у елипси. Овом приликом Ранковићев приповедач служи се реторичким средствима који су адекватни за дочаравање помућеног стања свести главног јунака: фрагментарне реченице, мноштво таутологија, усклика, прекинутих мисли, што се дочарава узвицима и интерпункцијом (ускличници, три тачке), чиме се сведочи о унутрашњем растројству јунака.

Иако у литератури о Ранковићу постоје несагласности у вези са приповедачком уверљивошћу *Порушених идеала*, проучаваоци његовог књижевног опуса слажу се да је представа манастирског живота једна од уметнички најјуспелијих страница овог романа. Кроз иронично-сатиричне слике Ранковић пружа критику тадашњег живота по манастирима, који му је био врло добро познат. Ранковићев отац био је свештеник, сам писац је завршио богословију⁶, а затим и Кијевску духовну академију. Поред тога, према сведочењу Андре Гавриловића, грађу за своје последње дело Ранковић је преузео из живота једног пријатеља. Дотични пријатељ, наводно, није био задовољан

⁶ Драгоцено је и сведочење Андре Гавриловића о Ранковићевом ставу према свештеницима и свештенству: „Требало је, дакле, да се Светолик започи. Али он није хтео примити мантију по цену губитка службе”, прича Гавриловић. „Кад је Министарство у том правцу показало сву одлучност, Светолик је, не хотећи опет о том мислити, био спреман свакога часа да потпише акт о свом разрешењу, па да са супругом и децом одмах оде у Крагујевачку Јасеницу, где ће – у Аранђеловцу, Буковику или Гарашима – отворити крчму” (према Глигорић 1970: 179). Међутим, Ранковићев однос према религији и вери је био изразито позитиван. У Светосавској беседи *Свештеник и учитељ* која образлаже задатке, улогу и значај свештеника и учитеља у човековом животу, Ранковић пише: „Религија је основни узрок и први извор човекове савршености” (Ранковић 1895: 4). Аутор ипак критикује површност и необразовање српског народа: „Овај је народ у самој ствари побожан, али је његова побожност чисто спољашња: форма и обред за њега су главни и сву суштину религије он представља у вршењу обреда” (Ранковић 1895: 21), те управо у адекватном образовању и усмеравању он види најзначајније задатке и свештеника и учитеља.

тима како је представљен у роману, те је у свом примерку у Хиландару оставио следећу белешку:

„Све је ово сушта лаж. И ако ми је писац ове књиге друг и побратим али је овде изнео гадну лаж и клевету на српске калуђере. Овај 'Љубомир' то сам ја и овога и овакога догађаја није било. Е мој побратиме како и зашто слага. Па ипак – Бог да те прости” (према Величковић 2001: 201).

Иако је за сва три своја романа Ранковић користио документарну грађу (што је у складу са реалистичком поетиком), јасно је да представљени догађаји у роману имају своју књижевно-уметничку функцију и вредност. Међутим, разматрајући однос између фикције и реалности, могли бисмо се запитати који конкретни догађај дотични пријатељ Светолика Ранковића демантује – сексуални однос младог монаха Леонтија, љубавничке односе у манастиру, опијање и преједање калуђера, финансијске малверзације – проблематични описи су многобројни.

Својим последњим романом Светолик Ранковић се придружује деветнаесто-вековном дискурсу о свештеном лицу, пре свега романима *Бакоња фра Брне Симе Матавуља* и *Поп Тири и поп Спири* Стевана Сремца, али без ведрине Матавуљевог и Сремчевог приповедача.⁷ Код Ранковића је присутна трагична слика света, насупротив витализму Матавуљевог хумора, што истиче и Станиша Величковић:

„Нема у тој слици оног Матавуљевог доброћудног смеха: његов Бакоња је другачији тип – жив, динамичан, духовит, трезвен – и кроз визуру таквог јунака слика мора да буде нешто ведрија и безазленија. Ранковићев јунак је занесењак који нема речи праштања за оне који се огрешују о људске или манастирске норме: слика манастира из визуре оваквог јунака мора да буде тамна и опора” (Величковић 2001: 184).

Разочарања са којима се Љубомир/Леонтије суочава у манастиру су вишеслојна – од појединачних грехова (попут грамзивости, пожуде, крађе итд.) све до осећања општег бесмисла живљења. У детронизовању његове представе о манастирском животу, као и његових личних религиозних (хришћанских) идеала значајну улогу има еротика. Посматрајући калуђере, јунак постепено постаје свестан да је манастирски простор понајмање простор духовности, вере и молитве, а много више простор чулних задовољстава (уживања у храни и пићу, у сексуалним односима и сл.). Приказани еротички елементи у роману обојени су критичким ставом приповедача, тако да се не развија хедонистичка представа ероса – еротика и комика имају значајну улогу у сатиричном разоткривању дволичности и неморала калуђера. Леонтијево прихватање датог манастирског живота није пружено у карневалском смислу, већ у трагичном тону, на шта се упућује и насловом романа. Комика постаје прихваћена техника за увођење еротског дискурса у књижевно дело, али она уједно и онемогућује развој чисто еротичних елемената, док

⁷ Компаративним тумачењем свештеничке фигуре у роману српског реализма бавила се Ана Живковић у тексту „Фигура (не)верујућег свештеника у реалистичком роману” (в. Живковић 2011), док су религиозни аспекти последњег Ранковићевог романа тема рада „Религијска етика *Порушених идеала* Светолика Ранковића” (в. Алексов 2018).

уместо комичног у последњим сликама романа преовлађује песимистична слика и трагично осећање живота и света. Међутим, не треба пасти у замку понављања општег места о Ранковићевом песимизму. Пишући о природи Ранковићевог песимизма, Ђорђе Јовановић је истакао чињеницу да у Ранковићевој прози нема истинског презира према животу:

„И на најтмурнијим, најгорчим страницама Ранковићеве прозе осећа се љубав према животу и људима баш кроз ту огромну скрханост што је живот пропао и што су људи уништени. Ранковићеви људи нису трули 'по себи'; живот који он оцртава није грозан зато што је у бити живота да буде грозан. Ранковић никада не даје мистични призив своме песимизму, никада не тврди да тако мора увек да буде и да зато људи од овог земаљског живота и не треба много да очекују” (Јовановић 1972: 153).

Ово запажање посебно долази до изражаја у последњем Ранковићевом роману. Насупрот тмурним размишљањима монаха Леонтија, у роману је представљена и једна пасторално-идилична представа љубави и породичног живота између Виде и Велимира, који због љубави напушта манастир, тако да је за разлику од других својих дела, овде Ранковић пружио и једну виталистичку и оптимистичку визију живота. Иако се слика непомирљиви судар идеала и реалности, са често присутним мислима о бесмислу живљења (игуман Сава и Леонтије), у роману ипак долазе до изражаја и комични и еротични елементи којима се живот велича и прихвата у свим својим разноликостима и несавршеностима.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Абот 2008: Елизабет Абот. *Историја целибата*. Београд: Геопоетика.
- Алексов 2018: Јелена Алексов. „Религијска етика *Порушених идеала* Светолика Ранковића”. *Philologia Mediana*, год. 10, бр. 10, стр. 205–219.
- Башић 2021: Ивана Башић. *Љубавне нити: концепти љубави у европској и српској култури*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Величковић 2001: Станиша Величковић. *Уметничка проза Светолика Ранковића*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу.
- Вукићевић 2018: Драгана Вукићевић. „Пародија у српској реалистичкој прози”. *Поетика српског реализма: зборник радова*, ур. Душан Иванић, Драгана Вукићевић, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, стр. 55–93.
- Вукићевић 2020: Д. Вукићевић. „Немогући, троплејски читалац и његови рођаци”. *Књижевна историја*, год. 52, бр. 171, стр. 219–237.
- Вученов 1981: Димитрије Вученов. *Трагом епохе реализма*. Крушевац: Багдала.
- Глигорић 1970: Велибор Глигорић. „Светолик Ранковић”. *Српски реалисти*. Београд: Просвета, стр. 177–205.
- Живковић 2011: Ана Живковић. „Фигура (не)верујућег свештеника у реалистичком роману”. *Српски језик, књижевност, уметност: Зборник радо-*

- ва са VI међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (28–29. X 2011), књига II БОГ, Крагујевац: ФИЛУМ, стр. 235–243.
- Иванић 1984: Душан Иванић. „*Мрсне приче* или о опсценој народној прози”. *Мрсне приче*. Београд: Просвета, стр. 221–252.
- Иванић 2007: Д. Иванић. „Пародија и травестија љубавне приче у српском реализму”, *Darstellung der Liebe in bosnischer, kroatischer und serbischer Literatur. Von der Renaissance ins 21. Jahrhundert: Prikazi ljubavi u bosanskoj, hrvatskoj i srpskoj književnosti. Od renesanse do danas*. Hrsg. Robert Nodel. Peter Lang, s. 121–132. – *Slavische Literaturen*, 38.
- Јеремић 1987: Љубиша Јеремић. *Трагички видови старијег српског романа*. Нови Сад: Београд: Књижевна заједница Новог Сада.
- Јовановић 1972: Ђорђе Јовановић. „Прави смисао Ранковићевог песимизма”. *Српска књижевност у књижевној критици*. Ур. Јован Христић. *Епоха реализма*. Прир. Миодраг Протић, Београд: Нолит.
- Леовац 1978: Славко Леовац. „Светолик Ранковић”. *Портрети српских писаца XIX века*. Београд: Српска књижевна задруга, стр. 344–354.
- Петров 2021: Александар Петров. *Еротика и књижевност (српска и светска): крај XIX – почетак XXI века*. Андрићград – Вишеград: Андрићев институт.
- Ранковић 1895: Светолик Ранковић. *Свештеник и учитељ: њихови односи и задаци у народу. Светосавски говор у Нишкој учитељској школи Светолика П. Ранковића, професора*. Ниш: Прва нишка штампарија Ж. Радвановића.
- Ранковић 1952: Светолик Ранковић. *Сабрана дела II*. Београд: Просвета.
- Хаџи Танчић 2010: Саша Хаџи Танчић. *Шест прозора и хоризонт*. Београд: Службени гласник.

Ana Kozic

COMICNESS AND EROTICISM IN THE NOVEL *SHATTERED IDEALS*
BY SVETOLIK RANKOVIĆ

(Summary)

The paper focuses on the connection between the comic and the erotic in Svetolik Ranković's last novel, „Shattered Ideals”. In this piece, eroticism is intertwined with comedy, whereby authentic eros is concealed, and comicness becomes a tool for free narration about erotic events. This paper follows the relationship between the comic and the erotic through (1) specific characters (types of lovers), (2) and their physiological states (bodily sensations as sources of comedy), (3) a parody of church literature, and (4) satirical representation of the monastery space as specific erotic ambiance.

Although the novel depicts an irreconcilable collision of ideals and reality, it still points to the comic and erotic elements that glorify life in all its diversity and imperfections.

Keywords: comedy, erotica, novel, Svetolik Ranković, physical, spiritual, satire.